

СТАН ФІНАНСОВИХ РИНКІВ УКРАЇНИ ТА ЧИННИКИ, ЩО ЙОГО ЗУМОВИЛИ

Балашова О.В., старший викладач Донбаської державної машинобудівної академії (м. Краматорськ, Україна)

Ситуація на фінансових ринках України є відбиттям і загальної ситуації в економіці країни, і прорахунків їх регуляторів, а також глобального економічного спаду. На стані вітчизняних фінансових ринків не могли не позначитися чинники, що зумовлювали їх розвиток протягом багатьох років загалом і останнім часом зокрема: надмірна політизація управлінських рішень в економічній і фінансово-кредитній сферах; украй низька капіталізація суб'єктів господарювання; відсутність реальних структурних перетворень у національній економіці і сталості макроекономічної, зовнішньоекономічної, грошово-кредитної та валютної політики; низький рівень добробуту населення й падіння його платоспроможності; існування розривів між зростанням кредитів і ВВП, активами і зобов'язаннями за обсягом, строками і валютами; кредитний бум, що супроводжувався валютизацією і видаванням незабезпечених кредитів, зниженням вимог до позичальників, зростанням ризиків і послабленням ризик-менеджменту, недосконалою практикою стрес-тестування і внутрішньобанківського контролю в комерційних банках; нерівномірний розподіл активів і капіталу між банками різних груп; відчутна залежність банків від зовнішніх запозичень на тлі світової кризи ліквідності; величезна девальвація гривні; відсутність класичного страхового і фондового ринку в Україні; вплив світової фінансової кризи; явно недостатня транспарентність і асиметрія інформації щодо діяльності гравців фінансових ринків.

Загалом проблеми розвитку фінансового та фондового ринків в Україні досліджувалися багатьма фахівцями, серед яких Алексєєв М., Альохін Б., Бланк І., Гальчинський А., Геєць В., Гітман Л., Губський Б., Лук'яненко Д., Мозговий О., Рубцов Б., Бірман Г., Джонк М., Койлі Б., Розен Р., Фридман Дж., Шарп У. та ін.,

Мета дослідження полягає у дослідженні процесів глобалізації фінансового ринку, які супроводжуються міжнародною диверсифікацією операцій учасників світового ринку за країнами й регіонами.

Діяльність вітчизняних банків, страхових компаній (СК), кредитних спілок (КС), недержавних пенсійних фондів (НПФ), професійних учасників фондового ринку відбувається в умовах зниження економічної активності, зростання короткострокових коштів у їхній ресурсній базі, зменшення ліквідності, скорочення обсягів кредитування нефінансових корпорацій і страхових платежів, зниження фондових індексів, збереження панічних настроїв на фінансових ринках.

Як вважають фахівці, на фінансову ситуацію в країні впливають: стан платіжного балансу, монетарна політика й суспільна довіра до системи влади. Дуже важливим є стан фінансового рахунку платіжного балансу. Якщо за підсумками I півріччя 2008 р. приплив капіталу в Україну становив 9,3 млрд дол., то за перші шість місяців цього р. відбувся відтік капіталу за кордон: Україні перестали давати зовнішні кредити, скоротилися інвестиції, збільшилися виплати за зовнішніми боргами. Дефіцит фінансового рахунку платіжного балансу становив 6,6 млрд дол., а зведеного платіжного балансу – 7,3 млрд дол.

Дуже жорсткою залишається монетарна політика НБУ: кількість грошей в обігу не збільшилася ні за рахунок величезних сум кредитів рефінансування, які Нацбанк видав комерційним банкам (лише протягом 2008 р. на суму 169,5 млрд грн, із них у IV кв. – 106 млрд грн, або 62,5 % від загального обсягу), ні завдяки викупу урядових облігацій, яких у портфелі НБУ від початку року стало більше на 24,7 млрд грн. Крім того, НБУ вилучив із банківської системи набагато більше коштів, ніж дав уряду, – за допомогою депозитних сертифікатів залучив у банків 51 млрд грн. Запровадження НБУ в серпні 2009 р. жорсткіших вимог до формування банками обов'язкових резервів дало змогу зв'язати 4,4 млрд грн банківських резервів на спецрахунку в НБУ, а обсяг операцій із мобілізації ресурсів становив у серпні 14,2 млрд грн.

Замкненість проблеми повернення вітчизняними банками зовнішніх боргів за схемою: «рефінансування комерційного банку НБУ – купівля комерційним банком іноземної валюти (здебільшого у того ж НБУ) – отримання НБУ кредиту МВФ для поповнення валютних резервів» – спричиняє перехід корпоративного боргу в державний. Крім того, МВФ при наданні чергових траншів кредитів висуває вимоги до монетарної, бюджетної, податкової, митної, тарифної та соціальної політики, що має проводитися в Україні, і вимагає їх незаперечного виконання.

Ринок банківських послуг. Попри чітку багаторічну тенденцію зростання власного капіталу вітчизняних банків у 2009 р. спостерігається його зниження. Так, на 01.09.09 він знизився на понад 1 млрд грн.

Такі ж негативні зміни характерні й для зобов'язань українських банків – протягом поточного року сукупні зобов'язання скоротилися на 49,5 млрд грн, або 6,1 %, у т. ч. кошти суб'єктів господарської діяльності – на 28,9 млрд грн (20,1 %), кошти фізичних осіб – на 11,3 млрд грн (5,3 %).

Протягом останніх років загальні активи вітчизняних банків постійно зростали. Однак, за даними НБУ, на 01.09.09 порівняно з початком року відбулось їх зменшення на 3,3 млрд грн. Водночас чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями) скоротилися внаслідок стискування кредитної маси на 50,5 млрд грн. Це свідчить про згортання банківського бізнесу на тлі погіршення ситуації в економіці.

Уперше за довгі роки знизилася заборгованість за кредитами, наданими українськими банками, з 792,4 млрд грн на 01.01.09 до 755,4 млрд грн на 01.09.09. До того ж, якщо заборгованість за кредитами, наданими суб'єктам господарської діяльності, знизилася неістотно (на 730 млн грн), то за кредитами фізичним особам – істотно (на 29,7 млрд грн). Дев'ятирічне зростання обсягу довгострокових кредитів у поточному році змінилось падінням. З початку року станом на 01.09.09 він знизився на 46,2 млрд грн (і це при тому, що довгостроковими в Україні вважаються кредити на строк понад один рік). Після значного підвищення процентних ставок за кредитами з осені минулого року (з 16,1 % річних у вересні до 23,3 % річних у лютому 2009 р.), від березня поточного року спостерігалась поступова стабілізація ситуації на грошово-кредитному ринку. Водночас існує значна волатильність процентних ставок за секторами економіки (для населення вони вищі, ніж для нефінансових корпорацій), видами економічної діяльності і валют, а також за окремими регіонами України.

За даними НБУ, на 01.01.09 обсяг проблемних кредитів (прострочених і сумнівних) зріс майже втричі порівняно з початком 2008 р. до 18 млрд грн (2,28 % до загального обсягу заборгованості за кредитами). А на 01.09.09 ця величина зросла з початку року в 2,9 раза до 51,4 млрд грн (6,81 %). За оцінками ж ІК Concorde Capital, за консервативною моделлю проблемними є 25 % активів банківської системи, а це понад 160 млрд грн.

Унаслідок нинішньої банківської кризи постраждав ряд великих банків. У 17 комерційних банках на середину вересня поточного року діють тимчасові адміністрації, 12 банків перебувають у стадії ліквідації.

Протягом останніх місяців попит на іноземну валюту на готівковому та безготівковому ринках перевищував пропозицію. Це навіть за умов інтервенцій НБУ (лише за перші сім місяців 2009 р. НБУ продав 7,4 млрд дол. своїх валютних резервів) зумовило девальвацію середньозваженого курсу гривні до долара США на міжбанку.

Рентабельна робота вітчизняних банків у 2001–2008 рр. у поточному році змінилася на збиткову. Якщо на 01.01.09 рентабельність активів становила по системі 1,03 %, а капіталу – 8,51 %, то на 01.09.09 ці показники зупинилися на позначці, відповідно, -3,51 % і -26,13 %. На 01.09.09 від'ємний фінансовий результат у системі банків сягнув 20,5 млрд грн, що пов'язано з подальшим зростанням витрат вищими темпами порівняно з доходами. Найбільша питома вага в структурі витрат припадає на відрахування до резервів під активні операції банків, які на 01.09.09 досягли 47,2 млрд грн (40 % витрат). Доходи банків за 8 місяців 2009 р. порівняно з відповідним періодом минулого року зросли на 41,9 % і становили 96,5 млрд грн, а витрати – на 88,9 % і становили 117 млрд грн.

Страховий ринок. Сьогодні такими, що реально працюють, можна вважати не більш як половину СК. Сумарні премії 274 страховиків із 471 наявного на кінець I півріччя 2009 р. становили 9,5 млрд грн (99,6 % від сукупних премій). Решта діючих компаній (133) зібрали дуже незначні суми страхових платежів – 34,2 млн грн (0,4 %). 64 страховики в I півріччі 2009 р. не здійснювали страхової діяльності.

За даними Держфінпослуг, за I півріччя 2009 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року знизилися валові премії і виплати (за виключенням премій, переданих на внутрішнє перестраховування). Падіння страхових платежів сягнуло 17 % порівняно з аналогічним періодом 2008 р. і разом з істотним просіданням вітчизняного фондового ринку, що мало місце минулого року, зумовило дерезервування страховиків. Оскільки рівень виплат СК зростає – резерви проїдаються, то частка ліквідних активів зменшується. Водночас багато страховиків показують баланси, викривляючи показники активів за рахунок цінних паперів, які обліковуються за завищеною вартістю. Негативні тенденції виконання страховиками non-life норм диверсифікації та якості активів багато в чому зумовлені відсутністю належного регулювання в цій сфері. На думку експертів, частка класичного страхування на ринку знизилася до 50 %. Страхові резерви (які лише з початку року знизились на 1,3

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

млрд грн) на 70 % складаються з цінних паперів, що зумовлено неможливістю страховиків розпоряджатися своїми банківськими депозитами, позбавленням акредитацій, а отже, розірванням депозитних договорів у відповідних банках. У банках перебуває лише 17 % активів СК.

У загальному обсязі платежів досить значна частка (10,5 %) припадає на страхування фінансових ризиків, а виплати за цим видом страхування становлять 29 % від загальної суми. Такий високий рівень виплат викликає стурбованість регулятора, оскільки в попередні роки через цей вид страхування здійснювалося виведення коштів підприємствами.

За оцінками експертів, серед проблем розвитку ринку ОСАЦВ в Україні слід назвати такі:

- недостатнє резервування (страховики не формують чи формують не в повному обсязі обов'язкові види технічних резервів, резерв коливань збитковості);
- зростання збитковості внаслідок девальвації гривні;
- недостатня ліквідність активів страховиків для здійснення виплат у повному обсязі і в строки, визначені законодавством;
- різке зниження платоспроможності страховиків;
- демпінг.

Акціонери багатьох СК, що нарощували портфелі за рахунок демпінгу, розраховували, що знайдеться інвестор, який купить компанію і перекриє збитки. Але зараз інвесторів не цікавлять ні пусті ліцензії, ні збиткові портфелі. Як наслідок, такі СК починають банкрутувати. Крім того, протягом 2009 р. Держфінпослуг зупинила дію ліцензій 12 СК у зв'язку з невиконанням ними зобов'язань за укладеними договорами страхування. Крім того, у зв'язку з порушенням вимог законодавства анульовані ліцензії 11 страховикам.

За даними Держфінпослуг, зараз в Україні існує 25 проблемних фінустанов: 15 КС, 2 страхові і 3 фінансові компанії, 5 НПФ і їх адміністраторів. Головна причина колапсу ліквідності в секторі КС – зниження платоспроможності населення. Рівень неповернень за кредитами уряду КС сьогодні досягає 90–95 %. Порушуються також і принципи корпоративного управління в багатьох КС. Однак механізм тимчасових адміністрацій для небанківських фінансових установ (НФУ) належним чином не запроваджено й досі.

Фондовий ринок. Після значного зростання фондових індексів у 2007 р. вітчизняний фондовий ринок протягом 2008–2009 рр. почав втрачати завойовані позиції. Так, за 2008 р. основний індикатор українського фондового ринку індекс ПФТС знизився на 74,33 %. За фаховими оцінками, у 2009 р. український ринок цінних паперів функціонував у складних умовах, які, у свою чергу, зумовлювали істотні зміни ринкових тенденцій – унаслідок дефіциту ліквідності та нестачі інвестицій відбулося зниження загального обсягу торгів, «перетікання» активності з одних секторів біржової торгівлі в інші. Так, порівняно з аналогічним періодом 2008 р., частка акцій в загальному обсязі торгів ПФТС зросла на 22,87 %, державних цінних паперів – майже в чотири рази, сектор корпоративних облігацій втратив більш як 50 %, біржова активність у секторах муніципальних облігацій та цінних паперів ІСІ була мінімальною.

За даними ДКЦПФР, обсяг торгів на українських торговельних майданчиках за вісім місяців 2009 р. скоротився на 36 % (з 22,62 млрд грн до 14,45 млрд грн) порівняно з аналогічним періодом 2008 р. З початку 2009 р. істотно зменшився обсяг сектору корпоративних облігацій – якщо в 2008 р. він становив 44 % обсягу біржового ринку, то в 2009 р. – 37,8 %.

За підсумками II кв. 2009 р. вітчизняний ринок акцій показав найбільше зростання серед усіх ринків, що розвиваються. У серпні поточного року індекс ПФТС зріс на 45,99 і. п. (або +10,87 %) до 469,11 і. п. Тенденції на вітчизняному фондовому ринку відповідали динаміці індикаторів на провідних світових фондових ринках. Серед внутрішніх чинників впливу на динаміку індексу ПФТС протягом останніх місяців експерти виділяють як позитивні, так і негативні. Серед позитивних, зокрема: підвищення Standard&Poor's прогнозу довгострокового рейтингу України з «негативного» на «позитивний»; зниження НБУ облікової ставки, ставки за кредитами овернайт під заставу ОВДП і банківськими кредитами; зняття НБУ заборони на здійснення спотових валютних операцій, а також проведення (починаючи з 26 жовтня) форвардних операцій; рішення Ради директорів МВФ щодо розподілу спеціальних прав запозичення у рамках підвищення ліквідності на глобальному рівні на суму 1 млрд SDR; зростання індексу промислового виробництва; збільшення виробництва сталі українськими металургійними підприємствами.

Негативно ж на динаміку індексу ПФТС впливають: скорочення обсягів капітальних інвестицій в Україні; знецінення гривні та посилення девальваційних очікувань; побоювання щодо монетизації ОВДП, якими уряд збільшив статутний фонд компанії НАК «Нафтогаз України»; висока ймовірність того, що погашення єврооблігацій буде здійснено шляхом реструктуризації. Проблема є й неякісне

розкриття емітентом цінних паперів інформації про свою діяльність, що пов'язано переважно з низьким рівнем корпоративного управління і нерозумінням важливості цієї інформації для інвестора..

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бэр Х. П. Секьюритизация активов: секьюритизация финансовых активов — инновационная техника финансирования банков / Пер. с нем. Ю.М. Алексеев, О.М. Иванов. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — С. 27.
2. Кастельс М. Галактика Интернет. Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. - Екатеринбург: У-фактория, 2004. - С. 109.
3. Мертон Р. Приложение теории оценки опционов: двадцать лет спустя // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / Сопред. науч.-ред. совета Г.Г. Фетисов, А.Г. Худокормов. Т. V. В 2 кн. Всемирное признание: Лекции нобелевских лауреатов / Отв. ред. Г.Г. Фетисов. Кн. 2. — М.: Мысль, 2005. — 211 с.
4. Мировые финансы [Текст] / Энг М.В., Лис Ф.А., Мауер Л. Дж. — М.: Дека, 1998. — 230 с.
5. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. -К. :НВЦ НБУВ, 2009. -687 с.

РЕЗЮМЕ

Цель исследования состоит в рассмотрении процессов глобализации финансового рынка, которые сопровождаются международной диверсификацией операций участников мирового рынка по странам и регионам.

Ключевые слова: глобализация, мировой финансовый кризис, финансовый рынок, рынок ценных бумаг, международная диверсификация, рынок деривативов.

РЕЗЮМЕ

Мета дослідження полягає в розгляді процесів глобалізації фінансового ринку, які супроводжуються міжнародною диверсифікацією операцій учасників світового ринку за країнами й регіонами.

Ключові слова: глобалізація, світова фінансова криза, фінансовий ринок, ринок цінних паперів, міжнародна диверсифікація, ринок деривативів.

SUMMARY

The purpose of the study is to examine the processes of globalization of financial markets, which are accompanied by international diversification of operations, the worldwide market by country and region.

Key words: globalization, the global financial crisis, financial market, stock market, international diversification, derivatives market.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ, СТИМУЛЮЮЧИХ РОЗВИТОК І ВПРОВАДЖЕННЯ ВДЕ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Барсеґян А.Г., к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

Кравченко Н.С., аспірант Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

Постановка проблеми. Потенційна загроза використання недосконалих технологій в атомній енергетиці, сполучена з надмірним екологічним навантаженням в індустріальних центрах, підвищила зростання уваги до захисту найважливіших об'єктів енергетичної інфраструктури з метою підвищення безпеки. На сучасному етапі підтримка енергетичної безпеки світової енергетики багато в чому залежить від альтернативних рішень та проектів на базі відновлювальних джерел енергії. Енергозбереження як найважливіший інструмент забезпечення енергетичної безпеки стає одним з пріоритетних напрямків, як для окремих держав, так і для всього світового співтовариства в цілому.

Сучасна практика економічного розвитку потребує вдосконалення теоретичних і методологічних розробок науково обґрунтованої державної стратегії інституційної організації ринку відновлювальних джерел енергії (ВДЕ). Інструменти і форми, які використовує держава в кредитуванні розвитку ринку ВДЕ, а також у ціноутворенні на надлишковий електрику вельми обмежені і недостатньо результативні.